

Małgorzata Milewska-Stawiany

Nazwy zawodów i godności w leksyce uczniowskiej

Język - Szkoła - Religia 4, 191-208

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Milewska-Stawiany
Uniwersytet Gdański

NAZWY ZAWODÓW I GODNOŚCI W LEKSYCE UCZNIOWSKIEJ

W szkole, w domu rodzinnym, a także w innych miejscach młodzież szkolna nieustannie styka się z ludźmi dorosłymi, którzy wykonują różne zawody, specjalizują się w danych dziedzinach, zajmują stanowiska, pełnią określone role w hierarchii społecznej, wojskowej, urzędniczej itp. Znajomość nazw zawodów i godności, pochodzących z wielu odmian polszczyzny, a także języków obcych, wykorzystywana może być przez ludzi młodych do tworzenia zasobu leksykalnego własnej gwary środowiskowej.

Przyjmując za Małgorzatą Karwatowską, że *gwara uczniowska to takie swoiste zgrupowanie słów, które niezależnie od czasu ich powstania (...) są szczególnie ważne, aktualne, odzwierciedlają składniki bardzo istotne z punktu widzenia zainteresowań i potrzeb ucznia*¹, przeanalizowałam występujące w tej odmianie języka nazwy zawodów i godności. Materiał zaczerpnęłam z *Nowego słownika gwary uczniowskiej*².

Przykrojenie obszaru tematycznego wymaga zdefiniowania leksemów: *zawód* i *godność* oraz tych, ważnych ze względu na charakter pracy, które mają z nimi wspólny zakres znaczeniowy. *Zawód* to ‘zajęcie, w którym ktoś się wyspecjalizował, którego się wyuczył i które fachowo stale wykonuje w celach zarobkowych’³. W socjolekcie uczniowskim wystąpiły np. takie nazwy zawodów, jak: *elektryk, hydraulik, kelner, kowal, listonosz, policjant, rolnik, sędzia, spawacz, strażak*, w tym związane z działalnością zarobkową niezgodną z prawem, np. *alfons, cinkciarz*. Z zawodem należy wiązać również *specjalność* ‘dziedzinę,

¹ M. Karwatowska, *Centra zainteresowań gwary uczniowskiej*, [w:] *Polszczyzna regionalna. Polszczyzna miast i miasteczek Mazowsza i Podlasia*, cz. IV, red. H. Sędziak, D. Czyż, Ostrołęka 2006, s. 57.

² M. Kaspercak, M. Rzeszutek, J. Smół, H. Zgólkowa, *Nowy słownik gwary uczniowskiej*, red. H. Zgólkowa, Wrocław 2004.

³ Definicje znaczeniowe leksemów występujące w artykule (poza uczniowskim materiałem źródłowym) pochodzą z: *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 2007.

w której ktoś jest specjalistą, znawcą; będącą przedmiotem jego pracy zawodowej'. W zebranych materiale pojawiły się różne nazwy zawodów o określonej specjalności, m.in. *akrobatka* (cyrkowiec), *bajkopisarz* (literat), *dyrygent* (muzyk), *egzekutor* (prawnik), *snajper* (żołnierz). Ponadto z zawodem związane jest *stanowisko* 'pozycja zajmowana przez kogoś w hierarchii zawodowej', np. *kierownik*, *dyrektor*, oraz *stopień* 'szczebel w hierarchii urzędniczej, społecznej, wojskowej, naukowej itp.', np. *magister*, *kapral*. *Godność* natomiast to 'zaszczytne stanowisko, tytuł, funkcja, sprawowany urząd'. Spośród nazw godności, będących przedmiotem analizy, można wymienić np. *maestro* 'tytuł przyznawany uznanym dyrygentom, wirtuozom i kompozytorom', *mecenas* 'tytuł grzecznościowy stosowany wobec adwokatów', także nazwy wysokich urzędników państwowych i kościelnych, np. *minister*, *prymas*.

Analiza zebranego materiału wykazuje typową dla badanego socjolektu tendencję do wzbogacania słownictwa leksyką zaczerpniętą z różnych odmian polszczyzny, głównie z języka potocznego, np. *cinkciarz*, *goryl*, *kanar*, *szycha*, regionalnego, np. *cieć*, *środowiskowego*, np. *klawisz*. Uczniowie czerpią także z zasobów dawnej polszczyzny, np. *alchemik*, *ekonom*, *medyk*, *pleban*, oraz nowszej polszczyzny, np. *komputerowiec*, *radiowiec*. Wykorzystują także wyrazy obce, zapożyczone z języka angielskiego, np. *teacher*, niemieckiego: *hausmaster*.

Wielu słów użyli uczniowie w kilku znaczeniach. Ten sam wyraz odnosi się często do różnych desygnatów, a może także nazywać zjawiska przeciwstawne, np. *komandos* 'uczeń dobrze przygotowany do lekcji', 'głupi uczeń', *akrobatka* 'ocena niedostateczna, jedynka', 'ocena bardzo dobra, piątka'. Zjawisko wieloznaczności jest jedną z charakterystycznych cech gwary uczniowskiej. Slangowe wieloznaczniki mają na ogół charakter pogardliwy, czasem wulgarny, np. *alfons* 'chłopak zalecający się do dziewcząt, mający powodzenie u dziewcząt, lubiący przebywać w ich towarzystwie', 'homoseksualista', 'chłopak słabo zbudowany, filigranowy', 'chłopak ubrany w niemodne rzeczy', 'dyrektor szkoły', *dziwka* 'dziewiątka w kartach', ' prostytutka', 'kobieta', 'ładna dziewczyna', 'ogólnie o nauczycielce'.

W materiale wystąpiły nazwy zawodów i godności, które dotyczą wielu dziedzin życia codziennego, także nauki, sztuki, oraz związane są z różnymi instytucjami. Dużo leksemów młodzież przejęła z nazewnictwa wojskowego (12): *generał*, *kapitan*, *kapral*, *komandos*, *major*, *najemnik*, *snajper*, *soldier*, *spadochroniarz*, *szeregowiec*, *ulan*, *żandarm*. Licznie reprezentowana jest także leksyka związana z Kościołem (8): *klecha*, *kościelny*, *ksiądz*, *organista*, *pleban*, *prymas*, *spowiednik*, *zakonnica*, także z policją, porządkiem i bezpieczeństwem (8): *gliniarz*, *gliny*, *komisarz*, *lotna*, *policjant*, *szeryf*, *szpicel*, *szpieg*, prawem i sądownictwem (6): *adwokat*, *egzekutor*, *komornik*, *likwidator*, *mecenas*, *sędzia*, muzyką (5): *cymbalista*, *dyrygent*, *grajek*, *hejnalista*, *maestro*, medycyną (4):

dentysta, konował, medyk, seksuolog. Znaczną liczbę wykorzystanego w języku uczniowskim słownictwa stanowią także nazwy funkcji kierowniczych i ważnych stanowisk (15): *boss, chief, dyrektor, głównodowodzący, kierownicza, kierownik, naczelny, prezes, prezeska, prowodyr, starościna, szef, szefowa, szycha, wódz*.

Największa część leksyki dotyczącej zawodów i godności wykorzystana została przez uczniów do nazywania własnego mikrośrodowiska – szkoły (145). W tej grupie tematycznej można wyodrębnić następujące klasy semantyczne:

1. Nazwy ucznia / uczennicy / uczniów (49):

- a) ze względu na określoną cechę, sposób zachowania, zdolności (35): donosiciel, skarżypyta (6): *elektryk 3⁴, kanalarz, kapral 2, klawisz 2, listonosz, sprzedawca*, bardzo dobry, uzdolniony, prymus (5): *blacharz 2, filozof 2, medyk 1, prymas, snajper 1*, pilny, kujon (4): *kowal 1, księgowa, mecenas, spawacz*, bogaty (1): *prywaciarz*, dobrze przygotowany do lekcji (1): *komandos 1*, głupi (1): *komandos 2*, grający na instrumentach dętych (1): wymowa *dentyści*, najbardziej lubiany (1): *maestro 1*, noszący dziennik za nauczycielem (1): *lotnik*, obcy jadący na obóz (1): *spadochroniarz 2*, osiągnący dobre wyniki z przedmiotów ścisłych (1): *komputerowiec*, otrzymujący ocenę dostateczną z dwoma minusami (1): *kolejczak 2*, pochodzący ze wsi (1): *rolnik 1*, podpowiadający (1): *ratownik*, popisujący się (1): *cinikciarz 3*, powtarzający klasę (1): *spadochroniarz 1*, uczący się na pamięć (1): *kowal 2*, używający nóg podczas bijatyki (1): *ogrodnik*, używający słów wulgarnych (1): *furman*, wdający się w kłótnie z nauczycielami (1): *kaskader 2*, zdający egzamin komisyjny (1): *komisarz*, ze starszej klasy (1): *minister 1*, źle uczący się (1): *głównodowodzący*;
- b) ze względu na funkcje pełnione w klasie, szkole (10): dyżurny klasowy (2): *gołębiarz, śmieciarz*, przewodniczący samorządu szkolnego (1): *wódz 4*, przewodniczący / przewodnicząca klasy (6): *chief 2, przewodnik, sołtys 1, starościna, szef 3, szeryf 3*, skarbnik klasowy (1): *komornik 2*;
- c) ze względu na przynależność do szkoły, klasy (4): uczeń szkoły pożarniczej (1): *sikawkowy 2*, uczeń szkoły rolniczej (1): *rolnik 2*, uczennice szkoły tylko dla dziewcząt (1): *zakonnice*, uczniowie klasy specjalnej (1): *komandosi*.

2. Nazwy nauczyciela / nauczycielki / nauczycieli (60):

- a) nazwy ogólne (16): *belfer, dyrygent, dziwka 5, kapral 1, kowboj 2, latarnik 1, likwidator, pastuch 3, sędzia 1, snajper 3, sołtys 2, spowiednik, szpicel 1, teacher, treser, wódz 1*;
- b) nauczyciel przedmiotu (13): religii (5): *grabarz 2*, w tym ksiądz katecheta: *klecha, nurek 3, pastuch 2, pleban*, muzyki (2): *grajek, maestro 2*,

⁴ Liczba po leksemie dotyczy jednostek wieloznacznych, wskazuje na numer definicji znaczeniowej (zob. słownik na końcu artykułu).

zajęć plastycznych (2): *malarz, plastyk*, chemii (1): *alchemik*, przysposobienia do życia w rodzinie (1): *seksuolog*, wychowania fizycznego (1): *cyrkowiec*, zajęć w warsztacie (1): *kustosz*;

- c) ze względu na określoną cechę, wykonywaną czynność (8): dyżurujący w czasie przerwy (2): *kanar 1, kanary 2*, srogi (2): *egzekutor, kosiarz 1*, lubiany (1): *fachowiec*, pilnujący porządku (1): *policjant*, pilnujący podczas sprawdzianu (1): *żandarm*, spokojny (1): *filozof 1*;
- d) ze względu na pełnioną funkcję (23): dyrektor szkoły (18): *alfons, boss, generał 1, goryl 1, kowboj 1, ksiądz, major, naczelny, prezes, prezydent 1, prowodyr, sędzia 3, sprzątaczką, strażnik, szef 1, szeryf 1, szycha, wódz 3*, zastępca dyrektora szkoły (1): *organista*, wychowawca klasy (4): *szef 2, szefowa 1, szeryf 2, wódz 2*.

3. Nazwy innych pracowników szkoły (20): woźny szkolny / woźna szkolna (15): *cieć, dyrektor 2, dzwonnik, hausmajster, kierownik, klawisz 4, klucznik, majster 2, minister 2, pastuch 4, prezydent 2, robot 1, szefowa, szeryf 4, sztukmistrz, sprzątaczką szkolna (2): kierowniczką, tirówka 1*, lekarz szkolny (1): *konował*, palacz szkolny (1): *dyrektor 1*, szatniarka szkolna (1): *tirówka 2*.

4. Nazwy ocen (7): *akrobatka 2,3, baletnica, generał 2, kolejarz 1, medyk 2, szeregowiec*.

5. Nazwy szkół (4): technikum elektryczne (2): *elektronik, elektryk 2*, liceum ekonomiczne (1): *ekonom*, technikum rolnicze (1): *rolnik 3*.

6. Nazwy inne (5), w tym nazwa przedmiotu (1): gospodarka przedsiębiorstw: *gospośnia*, nazwa nieokreślonej bliżej osoby pilnującej porządku na terenie szkoły (1): *klawisz 5*, nazwa przyborów szkolnych (1): długopis: *rysownik*, nazwa ściąg (1): *korepetytor*, nazwa ucieczki ze szkoły (1): *kapitan*.

Wiele nazw zawodów i godności zastosowanych przez uczniów nie dotyczy bezpośrednio nauki i szkoły (82). Leksemy te służą przede wszystkim do nazywania ludzi ze względu na określoną cechę, sposób bycia lub czynność. Liczna jest tu także grupa nazw zawodów, w której dominuje słownictwo przejęte przez młodzież z języka potocznego.

1. Nazwy ludzi ze względu na określoną cechę, sposób bycia lub czynność (45): głupi (3): *cymbalista, pastuch 1, ulan 2*, nadużywający alkoholu (3): *degrustator, nurek 2, zawodowiec*, handlujący narkotykami (2): *akwizytor, aptekarz*, narkoman (2): *strażak, wierszokleta*, noszący szerokie spodnie (2): *kościelny, saper 3*, cichy, spokojny (1): *zakonnica*, długo myślący (1): *myśliwy*, dobrze ubrany (1): *cinkciarz 2*, fascynujący się bronią (1): *najemnik*, handlujący walutą (1): *cinkciarz 1*, hodujący marihuanę (1): *zielarz*, kłamca (1): *bajkopisarz*, ładna (1): *dziwka 4*, ładny i grzeczny (1): *adwokat*, mająca szalone pomysły (1): *akrobatka 1*, mało interesujący (1): *saper 2*, niemodnie ubrany (1): *alfons 4*, otyły (1): *saper 1*, patrzący w jedno miejsce (1): *snajper 2*, pijący alkohol obok sklepu

(1): *hejnalista*, plotkarz (1): *radiowiec*, po wielu pobytach w szpitalu (1): *kaskader* 1, pochodzący ze wsi (1): *magister*, ponury (1): *grabarz* 1, postrzegany negatywnie (1): *nurek* 1, postrzegany pozytywnie (1): *majster* 1, przeszukujący śmietniki (1): *nurek* 4, skąpy (1): *lichwiarz*, słabo zbudowany (1): *alfons* 3, uprawiający niebezpieczny sport (1): *kaskader* 3, używający sterydów (1): *kosiarz* 2, wyróżniający się (1): *rycerz* 2, wysoki (1): *latarnik* 2, z krzywymi nogami (1): *ulan* 1, z brzydką fryzurą (1): *rycerz* 1, zalecający się do dziewcząt (1): *alfons* 1, zbierający minerały (1): *kamieniarz*, złodziej (1): *skarbnik*.

2. Nazwy zawodów (23): policjant, policja (9): *blacharz* 1, *gliniarz*, *gliny*, *kanary* 1, *klawisz* 3, *lotna*, *szklarze*, *szpicel* 2, *szpieg*, konduktor (2): *gajowy*, *komornik* 1, rolnik (2): *badylarz*, *komandos* 3, artysta (1): *maestro* 3, fryzjer (1): *golibroda*, kontroler biletów (1): *kanar* 2, palacz (1): *dyrektor* 1, pracownik ochrony (1): *goryl* 2, prostytutka (1): *dziwka* 2, strażnik (1): *klawisz* 1, robotnik (1): *robol* 2, strażak (1): *sikawkowy* 1, żołnierz (1): *soldier*.

3. Nazwy związane z seksem (5), w tym nazwy osób: homoseksualista (2): *alfons* 2, *kowal* 3, kochanek (1): *hydraulik*, części ciała: penis (1): *komandos* 4, przedmiotów (1): prezerwatywa: *prezeka*.

4. Nazwy ogólne osób (3), w tym: kobieta (1): *dziwka* 3, kolega (1): *koniarz*, rodzic (1): *sędzia* 2.

5. Nazwy inne (6), w tym nazwy przedmiotów: dziewiątka w kartach (1): *dziwka* 1, gitara elektryczna (1): *elektryk* 1, kawałek papierosa (1): *generał* 3, nazwa czynności: tortura fizyczna (1): *kelner*, nazwa Boga (1): Jezus Chrystus: *energetyk*, nazwa szefa (1): *chief* 1.

Nazwy zawodów i godności wykorzystane zostały przede wszystkim w języku uczniowskim do utworzenia nowych jednostek semantycznych w postaci neosemantyzmów, które powstały głównie w wyniku metaforyzacji. Występują tu metafory utworzone wskutek podobieństwa związanego z wykonywaną czynnością, także podobieństwa cech psychicznych, w których kojarzenie odbywa się przeważnie poprzez jedną dominującą cechę, np. *egzekutor* ‘srogi’, *pastuch* ‘głupi’, rzadziej poprzez zespół cech, np. *maestro* ‘lubiany, z którym się liczą’, *rycerz* ‘człowiek wyróżniający się’. Podstawę do przenoszenia nazw stanowi także podobieństwo cech doznawanych przez receptor wzrokowy. Mechanizmy zmian znaczeniowych mogą być niekiedy zakłócone w procesie ironii. Powstałe wówczas metafory są również wynikiem podobieństwa, ale podobieństwa fundowanego na antyfrazie.

Niektóre zmiany znaczeniowe wyrazów należących do kategorii nazw zawodów i godności są wynikiem zwężenia lub rozszerzenia ich zakresu znaczeniowego. Przeniesienie nazwy może też powstać na podstawie reifikacji, która polega na nadawaniu istotom żywym cech przedmiotów, zjawisk. Podstawa kojarzenia takich nazw nie zawsze jest jednoznaczna. O przeniesieniu znaczenia

może decydować również podobieństwo brzmieniowe. Występujące w tej grupie neosemantyzmy mogą być wynikiem skojarzeń, jakim ulegają wyrazy semantycznie odległe, składniki różnych pól znaczeniowych, np. *dziwka* ‘dziewiątka’, oraz semantycznie bliskich, np. *alchemik* ‘nauczyciel chemii’. Zmiany nazw występują też na tle styczności nazw. Związane są one z procesem elipsy, której towarzyszy zjawisko strukturalizacji pozostającego członu: wskutek związków zachodzących na płaszczyźnie nazw lub znaczeń, ewentualnie na obydwu płaszczyznach jednocześnie przybiera ów człon postać innego wyrazu lub formy fleksyjnej. Najczęściej zachodzi tu proces uniwersalizacji.

Neosemantyzmy mogą być też motywowane pośrednio. Są to zmiany znaczeniowe będące wynikiem związków styczności i podobieństwa zachodzących na płaszczyźnie znaczeń i na płaszczyźnie nazw jednocześnie. Realizują się one najczęściej łańcuchowo. Zawody i godności przywołane bywają także w wyniku reinterpretacji słowotwórczej. Derywaty stanowią wówczas swoisty rodzaj gry językowej.

W materiale występują także nazwy przejęte z innych odmian polszczyzny, a dominuje tu leksyka kolokwialna wyodrębniona z polszczyzny mówionej, która stanowi warstwę wyrazów właściwą prawie wszystkim środowiskom. Spośród potocznych ekspresywizmów slang przejmując wyrazy brzmiące atrakcyjnie, najczęściej nacechowane pogardliwie lub żartobliwie. Nazwy zawodów i godności mogą też być zapożyczone z języków obcych. Pogardliwe, wulgarne nazwy zawodów wykorzystywane są także do tworzenia uczniowskich wieloznaczników. Oto szczegółowa analiza językowa materiału:

1. Przeniesienie nazwy wskutek podobieństwa znaczeń (metafora)⁵ (113):

a) metafory powstałe wskutek podobieństwa wykonywanych czynności (działania, funkcjonowania, obiektów czynności) (69): *aptekarz* ‘diler narkotyków’ (sprzedaż leków, ponieważ narkotyki używane są czasem jako środki nasenne, przeciwbólowe, uspokajające)⁶; *cyrkowiec* ‘nauczyciel wychowania fizycznego’ (wykonywanie ćwiczeń gimnastycznych); *degustator* ‘człowiek nadużywający alkoholu’ (degustowanie, smakowanie, kosztowanie; degustacja alkoholu); *degustator* ‘człowiek zajmujący się zawodowo degustacją’); *dyrygent* ‘nauczyciel’ (dyrygowanie; *dyrygować* pot. ‘kierować czymś postępowaniem, działaniami itp.’); *dzwonnik* ‘woźny szkolny’ (dzwonienie; *dzwonnik* ‘człowiek, którego zadaniem jest bicie w dzwon (kościelny) na znak odbywania się jakiejś ważnej uroczystości’); *general* ‘dyrektor szkoły’ (dowodzenie, wydawanie rozkazów, funkcja: wyższy ranga); *goryl* ‘dyrektor szkoły’ (ochrona innych; *goryl*

⁵ O metodzie opisu neologizmów znaczeniowych (neosemantyzmów) zob. S. Grabias, *O ekspresywności języka. Ekspresja a słowotwórstwo*, Lublin 1981, s. 129-134.

⁶ W nawiasach wskazano na podobieństwo znaczeń leksemów oraz podano znaczenia niektórych wyrazów motywuujących.

pot. 'człowiek należący do ochrony ważnych osobistości'); **grabarz** 'nauczyciel religii' (działalność mająca związek ze śmiercią); **grajek** 'nauczyciel muzyki' (granie na instrumencie, *grajek* 'człowiek grający na jakimś instrumencie, niemający wykształcenia muzycznego; także lekceważąco o marnym muzyku'); **kanar** 1. 'nauczyciel dyżurujący w czasie przerwy', *kanary* 2. 'policja', 3. 'nauczyciele dyżurujący w czasie przerw' (kontrola innych, *kanar* pot. 'pogardliwie o kontrolerze biletów w środkach komunikacji'); **klawisz** 1. 'policjant', 2. 'woźny szkolny', 3. 'osoba pilnująca porządku na terenie szkoły' (pilnowanie porządku), **klucznik** 'woźny szkolny' (mający klucze, otwieranie, zamykanie drzwi, *klucznik* 'w dawnej Polsce niższy urzędnik ziemski; dawniej: osoba mająca pod swoją pieczę klucze, zarządzająca czymś'); **komandos** 1. 'osoba uprawiająca niebezpieczne dyscypliny sportu', 2. *komandosi* 'klasa specjalna' (1. wykonywanie niebezpiecznych zadań, 2. wykonywanie zadań specjalnych); **komornik** 1. 'konduktor w pociągu', 2. 'skarbnik klasowy' (ściągnięcie pieniędzy, *komornik* 'urzędnik zatrudniony przez wymiar sprawiedliwości, ściągający na podstawie wyroku sądownego, przymusowo należności od dłużników, dokonujący egzekucji'); **kowboj** 1. 'dyrektor szkoły', 2. 'nauczyciel' (dogłądanie, pilnowanie; *kowboj* 'północnoamerykański pasterz dogłądający konno bydła'); **ksiądz** 'dyrektor szkoły' (pouczanie, umoralnianie); **listonosz** 'uczeń, który o wszystkim donosi nauczycielom' (donoszenie, dostarczanie, *donosić* 'przekazywać wiadomości na dany temat'); **lotnik** 'uczeń noszący dziennik za nauczycielem' (latanie, pot. *latać* 'udawać się wielokrotnie i zwykle w pośpiechu w jakiejś miejsce'); **maestro** 'nauczyciel muzyki' (zajmowanie się muzyką); **major** 'dyrektor szkoły' (dowodzenie, wydawanie rozkazów, wyższy rangą); **malarz** 'nauczyciel zajęć plastycznych' (malowanie, *malarz* 'twórca zajmujący się malarstwem artystycznym'); **minister** 'uczeń starszej klasy' (rządzenie, mający władzę); **naczelny** 'dyrektor szkoły' (kierowanie innymi, *naczelny* 'osoba kierująca jakąś instytucją, działem instytucji'); **najemnik** 'chłopak fascynujący się bronią lub militariami' (obiekt czynności: broń, militaria, *najemnik* 'osoba (zwykle żołnierz) służąca za pieniądze w obcym wojsku lub innych formacjach zbrojnych'); **policjant** 'nauczyciel pilnujący porządku' (pilnowanie porządku); **prezes** 'dyrektor szkoły' (kierowanie, rządzenie, *prezes* 'osoba postawiona na czele jakiejś organizacji lub instytucji'); **prezydent** 'dyrektor szkoły' (rządzenie, mający władzę); **radiowiec** 'plotkarz' (zbieranie plotek i ich rozpowszechnianie, *radiowiec* 'pracownik rozgłośni radiowej związany z przygotowaniem i emisją programu radiowego'); **ratownik** 'osoba podpowiadająca podczas odpowiedzi lub sprawdzianu; podpowiadacz' (ratowanie, *ratownik* 'osoba przeszkolona, przygotowana do udzielania pomocy potrzebującym'); **seksuolog** 'nauczyciel uczący przysposobienia do życia w rodzinie' (zajmowanie się życiem seksualnym ludzi, *seksuolog* 'lekarz specjalista w dziedzinie seksuologii'); **sędzia** 1. 'ogólnie o nauczycielu', 2. 'rodzić', 3. 'dyrektor szkoły' (sądzenie, karanie); **sołtys** 1. 'przewodniczący klasy',

2. ‘nauczyciel’ (kierowanie, rządzenie, *sołtys* ‘osoba kierująca pracą wiejskich władz samorządowych najniższego szczebla’); *spadochroniarz* ‘uczeń powtarzający tę samą klasę (spadanie, *spadochroniarz* ‘skoczek spadochronowy’); *spawacz* ‘uczeń dużo uczący się’ (łączenie elementów); *spowiednik* ‘ogólnie o nauczycielu’ (spowiadanie się; *spowiadać się* ‘mówić komuś o swoich osobistych sprawach, przeżyciach; zwierzać się’); *starościna* ‘przewodnicząca klasy’ (funkcje porządkowe, *starościna* ‘kobieta pełniąca funkcję starosty: osoby zajmującej się sprawami porządkowymi w jakiejś zorganizowanej grupie’); *strażak* ‘narkoman’ (wdychanie dymu); *strażnik* ‘dyrektor szkoły’ (strzeżenie, pilnowanie kogoś); *szef* 1. ‘dyrektor szkoły’, 2. ‘nauczyciel, zwłaszcza wychowawca klasy’, 3. ‘przewodniczący klasy’ (kierowanie innymi, rządzenie, *szef* ‘osoba zajmująca jakieś stanowisko kierownicze w zespole ludzi’); *szefowa* ‘wychowawczyni’ (kierowanie innymi, rządzenie; *szefowa* ‘kobieta szef’); *szeryf* 1. ‘dyrektor szkolny’, 2. ‘ogólnie o nauczycielu, zwłaszcza o wychowawcy klasy’, 3. ‘przewodniczący klasy’, 4. ‘woźny szkolny’ (zarządzanie, dbanie o porządek, *szeryf* ‘w Stanach Zjednoczonych: przedstawiciel administracji państwowej na szczeblu lokalnym, odpowiedzialny za porządek i bezpieczeństwo’); *szpicel* ‘ogólnie o nauczycielu’ (szpiegowanie, *szpicel* ‘z pogardą o tajnym agencie policji, tajniaku, szpiegu’); *szpieg* ‘policjant’ (zdobywanie informacji, szpiegostwo, *szpieg* ‘osoba zdobywająca informacje mogące zaszkodzić komuś, czemuś w celu przekazania ich komuś innemu’); *szycha* ‘dyrektor szkoły’ (działalność związana z władzą, wysokim stanowiskiem; *szycha* pot. ‘ktoś ważny, wpływowy, zajmujący wysokie stanowisko’); *śmieciarz* ‘dyżurny klasowy’ (obiekt czynności: śmieci, *śmieciarz* ‘pracownik służb komunalnych lub przedsiębiorstwa oczyszczania miasta, zajmujący się wywozem śmieci’); *treser* ‘ogólnie o nauczycielu’ (tresowanie; *treser* ‘osoba trudniąca się tresurą zwierząt’; *tresować* pot. ‘przyzwyczajając, wdrażać kogoś do odpowiedniego działania, zachowania przez ciągłe stosowanie rygorów, wywieranie nacisku, mechaniczne stosowanie systemu kar i nagród’); *wierszokleta* ‘narkoman’ (mówienie / pisanie bez sensu, *wierszokleta* ‘z lekceważeniem, pogardą o autorze słabych, bezwartościowych wierszy’); *wódz* 1. ‘ogólnie o nauczycielu’, 2. ‘wychowawca klasy’, 3. ‘dyrektor szkoły’, 4. ‘przewodniczący samorządu szkolnego’ (przewodzenie, kierowanie, *wódz* ‘ten, kto przewodzi innym ludziom, kieruje jakąś organizacją, ruchem, wojskiem’); *zawodowiec* ‘człowiek pijący dużo alkoholu, alkoholik’ (wykonywanie czegoś zawodowo, *zawodowiec* ‘osoba zajmująca się czymś zawodowo, zwłaszcza sportowiec uprawiający zawodowo jakąś dyscyplinę’); *zielarz* ‘osoba, która hoduje marihuanę’ (uprawianie roślin; zob. uczniowskie *ziele* ‘narkotyki: marihuana lub haszysz’, *zielarz* ‘człowiek znajdujący się na ziołach, leczący za pomocą ziół’); *żandarm* ‘nauczyciel podczas sprawdzianu’ (pilnowanie porządku, *żandarm* ‘funkcjonariusz żandarmerii wojskowej lub policji zwanej w niektórych krajach żandarmerią’);

b) metafory powstałe wskutek podobieństwa cech psychicznych (sposobu bycia, zdolności itp.)(21): **akrobatka** ‘dziewczyna, która ma szalone pomysły’ (nieliczenie się z niebezpieczeństwem’); **alfons** ‘chłopak zalecający się do dziewcząt, mający powodzenie u dziewcząt, lubiący przebywać w ich towarzystwie’ (przebywanie wśród dziewcząt, *alfons* ‘mężczyzna utrzymujący się z zarobków prostytutki i zapewniający jej ochronę’); **bajkopisarz** ‘człowiek lubiący opowiadać zmyślane historie, kłamca’ (zmyślanie, opowiadanie bajek); **cinkciarz** ‘uczeń popisujący się’ (zwracający na siebie uwagę, *cinkciarz* pot. ‘osoba nielegalnie handlująca obcą walutą’); **egzekutor** ‘srogi nauczyciel’ (srogi, *egzekutor* ‘osoba upoważniona do wykonywania wyroku sądowego, zarządzenia władz itp.’); **filozof** ‘bardzo spokojny nauczyciel; najlepszy uczeń w klasie’ (spokojny; mądry; *filozof* ‘specjalista w dziedzinie filozofii’); **furman** ‘uczeń używający słów wulgarnych’ (podobieństwo sposobu bycia: przeklinanie); **grabarz** ‘człowiek ponury’ (ponury); **kaskader** ‘uczeń, który wdaje się w kłótnie z nauczycielami’ (narażanie się na ryzyko i niebezpieczeństwo); **klawisz** ‘uczeń, który donosi, skarży na innych’ (donoszący na innych, *klawisz* środ. pot. ‘pracownik pilnujący więźniów w więzieniu, areszcie, przy pracy’); **komandos** ‘uczeń dobrze przygotowany do lekcji’ (dobre przygotowanie do zadań, *komandos* ‘świetnie wyszkolony żołnierz przeznaczony do wykonywania zadań specjalnych, trudnych zadań bojowych, dywersyjnych itp.’); **komputerowiec** ‘osoba osiągająca dobre wyniki z przedmiotów ścisłych’ (zdolny z przedmiotów ścisłych, *komputerowiec* pot. ‘specjalista w dziedzinie budowy komputerów, obsługi i programowania’); **księgową** ‘pilna uczennica’ (pilna); **lichwiarz** ‘człowiek skąpy’ (skąpy); **maestro** ‘uczeń najbardziej lubiany w klasie, z którym się wszyscy liczą’ (lubiany, z którym się liczą, *maestro* ‘tytuł tradycyjnie przyznawany uznanym dyrygentom, wirtuozom kompozytorom; osoba nosząca ten tytuł’); **mecenas** ‘pilny uczeń; kujon’ (pilny, *mecenas* ‘tytuł grzesznościowy stosowany wobec adwokatów’); **medyk** ‘uczeń wszechstronnie uzdolniony’ (zdolny, *medyk* ‘dawniejsze, dziś żartobliwe określenie lekarza’); **pastuch** ‘człowiek głupi, głupec’ (głupi); **rycerz** ‘człowiek wyróżniający się’ (wyróżniający się); **snajper** 1. ‘bardzo dobry uczeń’, 2. ‘człowiek długo patrzący w jedno miejsce’ (1. bardzo dobry, 2. długo patrzący w jedno miejsce; *snajper* ‘strzelec szkolony w umiejętności precyzyjnego, niezawodnego strzelania’); **zakonnica** ‘cichy i spokojny człowiek’ (cicha, spokojna);

c) metafory powstałe wskutek fizycznego podobieństwa (6): **cinkciarz** ‘człowiek, który ładnie, elegancko się ubiera’ (dobrze ubrany, *cinkciarz* pot. ‘osoba nielegalnie handlująca obcą walutą’); **gajowy** ‘konduktor w pociągu’ (ubiór – mundur); **kaskader** ‘osoba po wielu pobytach w szpitalu’ (obrażenia cielesne); **prywaciarz** ‘bogaty uczeń’ (zasób dóbr materialnych – bogaty); **rycerz** ‘człowiek z brzydką fryzurą’ (fryzura – na pazia); **ulan** ‘człowiek mający krzywe nogi (krzywe nogi);

d) metafory powstałe wskutek podobieństwa fizycznego i cech psychicznych (1): *adwokat* ‘chłopiec ładny, grzeczny’ (podobieństwo wyglądu zewnętrznego: ładny, podobieństwo sposobu bycia: grzeczny);

e) antyfrazy (16): *dyrektor* 1. ‘palacz szkolny’, 2. ‘woźny szkolny’; *głównodowodzący* ‘uczeń, który źle się uczy’ (*głównodowodzący* ‘najwyższy rangą dowódca; wódz naczelny’); *kierownicza* ‘sprzątaczką szkolną’; *kierownik* ‘woźny szkolny’; *komandos* 1. ‘głupi uczeń’, 2. ‘rolnik’; *magister* ‘chłopak ze wsi’; *minister* ‘woźny szkolny’; *prezydent* ‘woźny szkolny’; *skarbnik* ‘złodziej’ (*skarbnik* ‘osoba zbierająca składki w jakiejś organizacji, stowarzyszeniu itp. i odpowiedzialna za nie; w instytucjach: urzędnik przyjmujący, wydający i przechowujący pieniądze’); *sprzątaczką* ‘dyrektorka szkoły’; *szefowa* ‘woźna szkolna’; *sztukmistrz* ‘woźny szkolny’ (*sztukmistrz* ‘artysta popisujący się przed publicznością wykonywanymi sztukami: akrobata, cyrkowiec, kuglarz, magik’, może skojarzenie z mistrzem ‘rzemieślnik posiadający uprawnienie do samodzielnego wykonywania zawodu lub pracownik o określonych kwalifikacjach odpowiadający za produkcję w danym dziale zakładu’); *tirówka* 1. ‘sprzątaczką szkolną’, 2. ‘szatniarka szkolna’.

2. Zwięźlenie lub rozszerzenie zakresu znaczeniowego (12): *akwizytor* ‘osoba handlująca narkotykami’ (*akwizytor* ‘osoba zajmująca się akwizycją, czyli pozyskiwaniem klientów, zbieraniem zamówień handlowych, zawieraniem umów o wykonanie usług’); *badylarz* ‘rolnik’ (*badylarz* pot. ‘zartobliwie lub z niechęcią o ogrodniku, zwykle zamożnym’); *fachowiec* ‘lubiany przez uczniów nauczyciel’ (*fachowiec* ‘specjalista w jakiejś dziedzinie’); *kanar* ‘konduktor’; *klecha* ‘ksiądz katecheta’ (*klecha* ‘pejoratywnie, pogardliwie, obraźliwie o duchownym’); *maestro* ‘artysta’; *majster* 1. ‘pozytywne określenie osoby’, 2. ‘woźny szkolny’ (*majster* pot. ‘człowiek zręczny, sprytnie wykonujący swoją pracę; dobry fachowiec, specjalista, spec’); *pleban* ‘ksiądz katecheta’ (*pleban* ‘dawniej proboszcz’); *rolnik* ‘uczeń pochodzący ze wsi, którego rodzice są rolnikami’; *robol* ‘woźny szkolny’ (*robol* ‘pogardliwe określenie robotnika’); *szpicel* ‘policjant’.

3. Przeniesienie nazwy na podstawie reifikacji (13): *akrobatka* ‘ocena niedostateczna, jedynka’, 2. ‘ocena bardzo dobra, piątka’ (związek z trudnymi zadaniami, być może w znaczeniu 1. od uczniowskiego frazeologizmu *piątka akrobatka*); *baletnica* ‘ocena niedostateczna, jedynka’ (związek z trudnymi zadaniami); *general* 1. ‘ocena niedostateczna, jedynka’ (skojarzenie ze stopniem na zasadzie antyfrazy); 2. ‘kawalek papierosa’ (może związek z tabu, na tej zasadzie, że generałowi czy kapitanowi wolno więcej niż innym); *kapitan* ‘ucieczka z lekcji, wagary’ (jak obok); *kelner* ‘tortura fizyczna’ (być może skojarzenie z układem rąk kelnera, który nosi np. tacę); *kolejarz* ‘ocena dostateczna z dwoma minusami’ (skojarzenie z szynami, por. uczniowskie określenie tej oceny *trzy na szynach*); *komandos* ‘męski narząd płciowy, penis’ (przeznaczony do zadań

specjalnych, eufemizm zamiast *kutas*); **korepetytor** ‘ściąga’ (pomoc w zaliczeniu przedmiotu); **medyk** ‘ocena niedostateczna; jedyńka’ (na zasadzie przeciwieństwa: w nawiązaniu do *medyk* ‘uczeń wszechstronnie uzdolniony’, który otrzymuje bardzo dobre oceny); **rysownik** ‘długopis’ (rysowanie); **szeregowiec** ‘ocena niedostateczna, jedyńka’ (najniższy stopień).

4. Przeniesienie znaczenia wskutek podobieństwa brzmieniowego (5): **alchemik** ‘nauczyciel chemii’ (*alchemik / chemik*); **dziwka** ‘dziewiątka w kartach’ (*dziwka / dziewiątka*); **prezeska** ‘prezerwatywa’ (*prezeska / prezerwatywa*, eufemizm); **prowódca** ‘dyrektor szkoły’ (*prowódca / dyr, prowadzący* ‘ten, kto stoi na czele czegoś, przewodzi komuś; z pogardą o przywódcy grupy przestępczej’); **prymas** ‘prymas’ (*prymas / prymus, prymas* ‘w Kościele rzymskokatolickim: tytuł arcybiskupa’).

5. Zmiany na tle styczności nazw (9): **ekonom** ‘liceum ekonomiczne’ (może to być także forma skrócona od *ekonomik* ‘liceum ekonomiczne’); **elektronik** ‘technikum elektroniczne’; **elektryk** 1. ‘gitara elektryczna’, 2. ‘technikum elektryczne’; **gospośia** ‘gospodarka przedsiębiorstw – lekcja lub przedmiot’; **plastyk** ‘nauczyciel wychowania plastycznego’; **przewodnik** ‘przewodniczący klasy’; **rolnik** 1. ‘uczeń szkoły rolniczej’ (też skojarzenie z zawodem), 2. ‘technikum rolnicze’.

6. Neosemantyzy my motywowane pośrednio (21): **blacharz** ‘bardzo dobry uczeń’ (*kuć* ‘uczyć się’ – *blacha*, zob. *nauczyć się* [wyuczyć się] *czegoś na blachę, wykuć coś na blachę* ‘nauczyć się czegoś bardzo dobrze’ – *blacharz*); **elektryk** ‘donosiciel, skarżypyta’ (*kabel* ‘donosiciel’, zob. *kablować* ‘skarżyć, donosić’ – *elektryk* ‘zawód’ – *elektryk*); **energetyk** ‘Jezus Chrystus’ (*energia* ‘moc, siła’ – *energetyk* ‘specjalista’ – *energetyk*); **hejnalista** ‘osoba pijąca alkohol obok sklepu’ (*trąbić* pot. ‘pić czegoś dużo, zwykle alkoholu’ – *grać* – *hejnalista* ‘strażak grający hejnał z wieży’ – *hejnalista*); **hydraulik** ‘kochanek’ (*rura* ‘dziewczyna zwykle ładna, atrakcyjna’ – *przepychanie rury* – *hydraulik* ‘zawód’ – *hydraulik*); **kolejarz** ‘uczeń, który dostał ocenę dostateczną z dwoma minusami’ (*trzy na szynach* ‘ocena dostateczna z dwoma minusami’ – *kolejarz* ‘pracownik kolei’ – *kolejarz*); **kowal** 1. ‘pilny uczeń’, 2. ‘uczeń, który uczy się na pamięć’, 3. ‘homoseksualista’ (1., 2.: *kuć* ‘uczyć się’ – *kowal* ‘rzemieślnik’ – *kowal*; 3. *walić* ‘odbywać stosunek płciowy’ – *kowal* ‘rzemieślnik’ – *kowal*); **kustosz** ‘majster na zajęciach w warsztacie’ (*muzeum* ‘warsztat’ – *kustosz* ‘kierownik działu zbiorów w muzeum’ – *kustosz*); **latarnik** ‘nauczyciel’ (*świecić* ‘rozumieć’ – *latarnia* – *latarnik* ‘pracownik latarni morskiej’ – *latarnik*, zob. *latarnia* ‘łysy nauczyciel’); **nurek** 1. ‘człowiek postrzegany negatywnie, np. jako głupi, niemądry, biedny’, 2. ‘człowiek uzależniony od alkoholu, alkoholik’, 3. ‘ksiądz, zwłaszcza szkolny katecheta’ / *nurek* ‘człowiek zawodowo nurkujący, wykonujący prace podwodne’ (1., 2.: *dno* ‘rozpacz, sytuacja beznadziejna’ – *nurek* ‘człowiek zawodowo nurkujący’ – *nurek*; 3.: *zagłębiać się* – *nurek* ‘człowiek

zawodowo nurkujący – *nurek*); **ogrodnik** ‘uczeń używający nóg podczas bijałki’ (*kopać* ‘uderzać coś lub kogoś nogą’ – *ogrodnik* ‘zajmujący się ogrodnictwem’ – *ogrodnik*); **saper** 1. ‘człowiek mało interesujący’, 2. ‘osoba nosząca luźne spodnie’ (*mina* ‘odchody’ – *saper* ‘żołnierz’ – *saper*); **snajper** ‘ogólnie o nauczycielu’ (*strzelać* ‘mówić dużo, bezsensownie’ – *snajper* ‘strzelec’ – *snajper*); **spadochroniarz** ‘osoba obca jadąca na obóz szkolny’ (*spadać* ‘iść, odchodzić – forma używana w stosunku do osoby niepożądanego w towarzystwie’ – *spadochroniarz* ‘skoczek’ – *spadochroniarz*); **ulan** ‘człowiek głupi, niesympatyczny’ (*koń* ‘ocena niedostateczna; jedyńka’ – *ulan* ‘żołnierz’ – *ulan*); **zakonnice** ‘uczennice szkoły tylko dla dziewcząt’ (*klasztor* ‘żeńska szkoła’ – *zakonnice* ‘członkinie zakonu’ – *zakonnice*).

7. Zawody i godności przywołane w wyniku reinterpretacji słowotwórczej (21): **cymbalista** ‘człowiek uważany za głupiego’: *cymbał* ‘z pogardą o kimś głupim, tępy, niezaradnym’ (*cymbalista* ‘muzyk grający na cymbałach’); **gołębiarz** ‘dyżurny klasowy’: *gołąb* (lata jak gołąb pocztowy, *gołębiarz* ‘człowiek zajmujący się hodowlą gołębi lub handlem gołębiami’); **kamieniarz** ‘osoba, która zbiera minerały’: *kamień* ‘wartościowy minerał’ (*kamieniarz* ‘kwalifikowany robotnik pracujący przy obróbce kamienia użytkowego; robotnik pracujący przy wydobywaniu i kruszeniu kamienia’); **kanalarz** ‘uczeń, który donosi nauczycielom na swoich kolegów’: *kanal* ‘trudna lub beznadziejna sytuacja w szkole’ (*kanalarz* ‘robotnik czyszczący i remontujący kanały ściekowe’); **koniarz** 1. ‘obraźliwie o koledze’, 2. ‘wyzwisko’: *koń* ‘męski narząd płciowy; penis’ (*koniarz* ‘hodowca, handlarz koni’); **kosiarz** 1. ‘ostrzy nauczyciel’, 2. ‘mężczyzna używający sterydów anabolicznych’: *kosić* pot. ‘surowo egzaminować, stawiając dużą liczbę złych ocen; oblewać’, ‘zabijać, zadawać śmierć większej liczbie ludzi, zwierząt; dziesiątkować’ (*kosiarz* ‘ten, kto kosi zboże, trawę’); **kościelny** ‘człowiek, który ma szerokie spodnie’ (ten, który chodzi do kościoła w wyjściowych, szerokich spodniach): *kościół* (*kościelny* ‘osoba świecka (mężczyzna) wykonująca różne posługi w kościele’); **latarnik** ‘wysoki człowiek’: *latarnia* (wysoki jak latarnia) (*latarnik* ‘pracownik latarni morskiej, odpowiedzialny za jej funkcjonowanie; dawniej: człowiek, którego praca polegała na zapalaniu latarni ulicznych’); **likwidator** ‘nauczyciel’: *likwidować* pot. ‘zglądzać, zabijać, uśmiercać kogoś’ (*likwidator* ‘osoba dokonująca likwidacji przedsiębiorstwa’); **myśliwy** ‘osoba z opóźnionym refleksem, długo zastanawiająca się, niezdecydowana’: *myśleć* (długo) (*myśliwy* ‘człowiek polujący na zwierzyńnię’); **nurek** ‘człowiek przeszukujący śmietniki’: *nurkować* przen. ‘schylać się nisko, kryjąc się w czymś, zapadać się w coś, chować się’ (*nurek* ‘człowiek zawodowo nurkujący, wykonujący prace podwodne’); **organista** ‘zastępca dyrektora szkoły’: *organ* ‘dyrekcja szkoły’ (*organista* ‘osoba, która trudni się (zwykle zawodowo) grą na organach w kościele; muzyk specjalizujący się w grze na organach’, nie można wykluczyć też metafory wskutek podobieństwa funkcji,

ponieważ organista czasem zastępuje księdza); *sprzedawca* ‘uczeń donoszący na innych, skarżypyta’: *sprzedawać* kogoś ‘skarżyć’ (*sprzedawca* ‘człowiek zajmujący się zawodowo sprzedażą’); *szklarze* ‘policja’: *szkło* ‘alkohol’ (prawdopodobnie skojarzenie z tępieniem młodocianych pijących alkohol lub od szklanych osłonek noszonych przez policję, *szklarz* ‘rzemieślnik zajmujący się szkleniem okien lub wytwarzaniem szklanych przedmiotów’).

Gra językowa może także polegać na potraktowaniu jako derywatów wyrazów niepodzielnych słowotwórczo: *dętyści* [wymowa *dentyści*] ‘uczniowie grający na instrumentach dętych’: *dęty* (instrument); *kapral* 1. ‘nauczyciel’, 2. ‘uczeń, który skarży na kolegów’: *kapować* ‘donosić na kogoś; rozumieć coś, orientować się w czymś; obserwować kogoś z ukrycia, podpatrywać’; *komisarz* ‘uczeń, który zdaje egzamin komisyjny’ (*komis* ‘egzamin komisyjny’), *saper* ‘gruby otyły człowiek’: *sapać*.

8. Nazwy przejęte z innych odmian polszczyzny (18): *belfer* ‘nauczyciel’ (pot. ‘zartobliwie lub z niechęcią o nauczycielu’); *blacharz* ‘policjant’ (pot. ‘dawniej: pogardliwie o milicjancie’); *boss* ‘dyrektor szkoły’ (pot. ‘przełożony, szef, przywódca, osoba odpowiedzialna za coś’); *cieć* 1. ‘woźny szkolny’, 2. ‘dozorca’, (reg. ‘dozorca, stróż; często pogardliwie’); *cinkciarz* ‘człowiek nielegalnie handlujący obcą walutą’ (pot. ‘ts.’); *dziwka* ‘ prostytutka’ (wulg. ‘ts.’); *gliniarz* ‘policjant’ (pot. pogardliwie o policjancie’); *gliny* ‘policjanci’ (‘pogardliwe określenie policjanta’); *golibroda* ‘fryzjer’ (‘zartobliwie o fryzjerze męskim’); *goryl* ‘pracownik ochrony, ochroniarz’ (pot. ‘człowiek należący do ochrony ważnych osobistości’); *kanar* ‘kontroler biletów’ (pot. ‘pogardliwie o kontrolerze biletów w środkach komunikacji’); *klawisz* ‘strażnik; strażnik w zakładzie karnym’ (środ. pot. ‘pracownik pilnujący więźniów w więzieniu, areszcie, przy pracy; dozorca, strażnik’); *konował* ‘szkolny lekarz’ (pot. ‘weterynarz; z pogardą o lekarzu’); *lotna* ‘policja drogowa’ (pot. ‘ts.’); *robotol* ‘robotnik, pracownik fizyczny’ (‘pogardliwe określenie robotnika’); *sikawkowy* 1. ‘strażak’, 2. ‘uczeń szkoły pożarniczej’ (pot. ‘zartobliwie o strażaku’).

9. Wyrazy zapożyczone (4): *chief* ‘przedstawiciel grupy, przewodniczący klasy’ (z ang. ‘szef’); *hausmajster* ‘woźny szkolny’ (niem. *Hausmeister* ‘dozorca’); *soldier* ‘żołnierz’ (z ang.); *teacher* ‘nauczyciel’ (z ang.).

10. Wieloznaczne wyrazy pogardliwe (11): *alfons* 1. ‘homoseksualista’, 2. ‘chłopak słabo zbudowany, filigranowy’, 3. ‘chłopak ubrany w niemodne rzeczy’, 4. ‘dyrektor szkoły’; *dziwka* 1. ‘kobieta’, 2. ‘ładna dziewczyna’, 3. ‘ogólnie o nauczycielce’; *pastuch* 1. ‘człowiek głupi, głupiec’, 2. ‘ksiądz katecheta’, 3. ‘ogólnie o nauczycielu’, 4. ‘woźny szkolny’.

Dla własnych potrzeb językowych młodzież przejęła ze słownictwa związanego z nazwami zawodów i godności 142 leksemy, które stały się podstawą do utworzenia 227 jednostek językowych. Z analizy językowej materiału wynika, że podstawą zmian znaczeniowych jest tu przede wszystkim neosemantyzacja polegająca na przeniesieniu nazwy wskutek podobieństwa znaczeń (113).

Na koniec należy dodać, że socjolekt uczniowski, obok studenckiego, stanowi intencjonalnie jawną odmianę języka, w której dobór środków językowych podporządkowany jest ekspresywności⁷. Ekspresywna leksyka uczniowska utrwała obraz pewnej rzeczywistości i jednocześnie tę rzeczywistość wartościuje⁸, najczęściej negatywnie, np. *grabarz* ‘człowiek ponury’, *spawacz* ‘uczeń dużo uczący się’, rzadziej pozytywnie, np. *rycerz* ‘człowiek wyróżniający się’. Za najistotniejszą cechę gwary uczniowskiej należy uznać jednak wartościowanie rozchwiane⁹, co oznacza, że te same zjawiska mogą być ujmowane zarówno pozytywnie, jak i negatywnie, np. *filozof* ‘bardzo spokojny nauczyciel’, *akrobatka* ‘dziewczyna, która ma szalone pomysły’. Słownictwo to ma też często charakter żartobliwy, np. *kaskader* ‘osoba po wielu pobytach w szpitalu’, także ironiczny, np. *kierownicza* ‘sprzątaczką szkolna’, obraźliwy, np. *koniarz* ‘kolega’.

Zawody i godności w leksyce uczniowskiej – słownik

adwokat ‘chłopiec ładny, grzeczny’

akrobatka 1. ‘dziewczyna, która ma szalone pomysły’, 2. ‘ocena niedostateczna, jedynka’, 3. ‘ocena bardzo dobra, piątka’

akwizytor ‘osoba handlująca narkotykami’

alchemik ‘nauczyciel chemii’

alfons 1. ‘chłopak zalecający się do dziewcząt, mający powodzenie u dziewcząt, lubiący przebywać w ich towarzystwie’, 2. ‘homoseksualista’, 3. ‘chłopak słabo zbudowany, filigranowy’, 4. ‘chłopak ubrany w niemodne rzeczy’, 5. ‘dyrektor szkoły’

aptekarz ‘diler narkotyków’

badylarz ‘rolnik’

bajkopisarz ‘człowiek lubiący opowiadać zmyślane historie, kłamca’

baletnica ‘ocena niedostateczna, jedynka’

belfer ‘nauczyciel’

blacharz 1. ‘policjant’, 2. ‘bardzo dobry uczeń’

boss ‘dyrektor szkoły’

chief 1. ‘szef’, 2. ‘przedstawiciel grupy, przewodniczący klasy’

⁷ S. Grabias, *Środowiskowe i zawodowe odmiany języka – socjolekty*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993, s. 238.

⁸ J. Ignatowicz-Skowrońska, S. Kania, *Nacechowanie emocjonalne gwary uczniowskiej*, [w:] *Zagadnienia komunikacji językowej dzieci i młodzieży*, red. J. Porayski – Pomsta, Warszawa 1991, s. 115.

⁹ S. Grabias, *Wartościowanie w socjolektach*, [w:] *Wartościowanie w dyskursie edukacyjnym*, red. J. Ożdżyński, S. Śniatkowski, Kraków 1999, s. 53-67.

cieć ‘woźny szkolny, dozorca’

cinikciarz 1. ‘człowiek nielegalnie handlujący obcą walutą’, 2. ‘człowiek, który ładnie, elegancko się ubiera’, 3. ‘uczeń popisujący się’

cymbalista ‘człowiek uważany za głupiego’

cyrkowiec ‘nauczyciel wychowania fizycznego’

degustator ‘człowiek nadużywający alkoholu’

wymowa *dentyści* ‘uczniowie grający na instrumentach dętych’

dyrektor 1. ‘palacz szkolny’, 2. ‘woźny szkolny’

dyrygent ‘nauczyciel’

dziwka 1. ‘dziewiątka w kartach’, 2. ‘ prostytutka’, 3. ‘kobieta’, 4. ‘ładna dziewczyna’, 5. ‘ogólnie o nauczycielce’

dzwonnik ‘woźny szkolny’

egzekutor ‘srogi nauczyciel’

ekonom ‘liceum ekonomiczne’

elektronik ‘technikum elektroniczne’

elektryk 1. ‘gitara elektryczna’, 2. ‘technikum elektryczne’, 3. ‘donosiciel, skarżypyta’

energetyk ‘Jezus Chrystus’

fachowiec ‘lubiany przez uczniów nauczyciel’

filozof 1. ‘bardzo spokojny nauczyciel’, 2. ‘najlepszy uczeń w klasie’

furman ‘uczeń używający słów wulgarnych’

gajowy ‘konduktor w pociągu’

general 1. ‘dyrektor szkoły’, 2. ‘ocena niedostateczna, jedynka’, 3. ‘kawałek papierosa’

gliniarz 1. ‘policjant’, 2. *gliny* ‘policjanci’

głównodowodzący ‘uczeń, który źle się uczy’

golibroda ‘fryzjer’

gołębiarz ‘dyżurny klasowy’

goryl 1. ‘dyrektor szkoły’, 2. ‘pracownik ochrony, ochroniarz’

gospościa ‘gospodarka przedsiębiorstw – lekcja lub przedmiot’

grabarz 1. ‘człowiek ponury’, 2. ‘nauczyciel religii’

grajek ‘nauczyciel muzyki’

hausmajster ‘woźny szkolny’

hejnalista ‘osoba pijąca alkohol obok sklepu’

hydraulik ‘kochanek’

kamieniarz ‘osoba, która zbiera minerały’

kanalarz ‘uczeń, który donosi nauczycielom na swoich kolegów’

kanar 1. ‘nauczyciel dyżurujący w czasie przerwy’ 2. *kanary* ‘policja’, 3. ‘nauczyciele dyżurujący w czasie przerwy’, 4. ‘kontroler biletów’

kapitan ‘ucieczka z lekcji, wagary’

kapral 1. ‘nauczyciel’, 2. ‘uczeń, który skarży na kolegów’

kaskader 1. 'osoba po wielu pobytach w szpitalu', 2. 'uczeń, który wdaje się w kłótnie z nauczycielami', 3. 'osoba uprawiająca niebezpieczne dyscypliny sportu'

kelner 'tortura fizyczna'

kierownicza 'sprzątaczką szkolną'

kierownik 'woźny szkolny'

klawisz 1. 'strażnik; strażnik w zakładzie karnym', 2. 'uczeń, który donosi, skarży na kolegów', 3. 'policjant', 4. 'woźny szkolny', 5. 'osoba pilnująca porządku na terenie szkoły'

klecha 'ksiądz katecheta'

klucznik 'woźny szkolny'

kolejarz 1. 'ocena dostateczna z dwoma minusami', 2. 'uczeń, który dostał ocenę dostateczną z dwoma minusami'

komandos 1. 'uczeń dobrze przygotowany do lekcji', 2. 'głupi uczeń', 3. 'rolnik', 4. 'męski narząd płciowy, penis', 5. *komandosi* 'klasa specjalna'

komisarz 'uczeń, który zdaje egzamin komisyjny'

komornik 1. 'konduktor w pociągu', 2. 'skarbnik klasowy'

komputerowiec 'osoba osiągająca dobre wyniki z przedmiotów ścisłych'

koniarz 1. 'obraźliwie o koleźce', 2. 'wyzwisko'

konował 'szkolny lekarz'

korepetytor 'ściąga'

kosiarz 1. 'ostrzy nauczyciel', 2. 'mężczyzna używający sterydów anabolicznych'

kościelny 'człowiek, który ma szerokie spodnie'

kowal 1. 'pilny uczeń', 2. 'człowiek, który uczy się na pamięć', 3. 'homoseksualista'

kowboj 1. 'dyrektor szkoły', 2. 'nauczyciel'

ksiądz 'dyrektor szkoły'

księgowa 'pilna uczennica'

kustosz 'majster na zajęciach w warsztacie'

latarnik 1. 'nauczyciel', 2. 'wysoki człowiek'

lichwiarz 'człowiek skąpy'

likwidator 'nauczyciel'

listonosz 'uczeń, który o wszystkim donosi nauczycielom'

lotna 'policja drogowa'

lotnik 'uczeń noszący dziennik za nauczycielem'

maestro 1. 'uczeń najbardziej lubiany w klasie, z którym się wszyscy liczą', 2. 'nauczyciel muzyki', 3. 'artysta'

magister 'chłopak ze wsi'

major 'dyrektor szkoły'

- majster** 1. 'pozytywne określenie osoby', 2. 'woźny szkolny'
- malarz** 'nauczyciel zajęć plastycznych'
- mecenas** 'pilny uczeń; kujon'
- medyk** 1. 'uczeń wszechstronnie uzdolniony', 2. 'ocena niedostateczna; jedynka'
- minister** 1. 'uczeń starszej klasy', 2. 'woźny szkolny'
- myśliwy** 'osoba z opóźnionym refleksem, długo zastanawiająca się, niezdecydowana'
- naczelny** 'dyrektor szkoły'
- najemnik** 'chłopak fascynujący się bronią lub militariami'
- nurek** 1. 'człowiek postrzegany negatywnie, np. jako głupi, niemądry, biedny', 2. 'człowiek uzależniony od alkoholu, alkoholik', 3. 'ksiądz, zwłaszcza szkolny katecheta', 4. 'człowiek przeszukujący śmietniki'
- ogrodnik** 'uczeń używający nóg podczas bijatyki'
- organista** 'zastępca dyrektora szkoły'
- pastuch** 1. 'człowiek głupi, głupiec', 2. 'ksiądz katecheta', 3. 'ogólnie o nauczycielu', 4. 'woźny szkolny'
- plastyk** 'nauczyciel wychowania plastycznego'
- pleban** 'ksiądz katecheta'
- policjant** 'nauczyciel pilnujący porządku'
- prezes** 'dyrektor szkoły'
- prezeska** 'prezerwatywa'
- prezydent** 1. 'dyrektor szkoły', 2. 'woźny szkolny'
- prowódca** 'dyrektor szkoły'
- prymas** 'prymus'
- prywaciarz** 'bogaty uczeń'
- przewodnik** 'przewodniczący klasy'
- radiowiec** 'plotkarz'
- ratownik** 'osoba podpowiadająca podczas odpowiedzi lub sprawdzianu; podpowiadacz'
- robot** 1. 'woźny szkolny', 2. 'robotnik, pracownik fizyczny'
- rolnik** 1. 'uczeń pochodzący ze wsi, którego rodzice są rolnikami', 2. 'uczeń szkoły rolniczej', 3. 'technikum rolnicze'
- rycerz** 1. 'człowiek z brzydką fryzurą', 2. 'człowiek wyróżniający się'
- rysownik** 'długopis'
- saper** 1. 'gruby otyły człowiek', 2. 'człowiek mało interesujący', 3. 'osoba nosząca luźne spodnie'
- seksuolog** 'nauczyciel uczący przysposobienia do życia w rodzinie'
- sędzia** 1. 'ogólnie o nauczycielu', 2. 'rodzic', 3. 'dyrektor szkoły'
- sikawkowy** 1. 'strażak', 2. 'uczeń szkoły pożarniczej'
- skarbnik** 'złodziej'

- snajper** 1. ‘bardzo dobry uczeń’, 2. ‘człowiek długo patrzący w jedno miejsce’,
3. ‘ogólnie o nauczycielu’
- soldier** ‘żołnierz’
- sołtys** 1. ‘przewodniczący klasy’, 2. ‘nauczyciel’
- spadochroniarz** 1. ‘uczeń powtarzający tę samą klasę’, 2. ‘osoba obca jadąca na obóz szkolny’
- spawacz** ‘uczeń dużo uczący się’
- spowiednik** ‘ogólnie o nauczycielu’
- sprzątaczką** ‘dyrektorka szkoły’
- sprzedawca** ‘uczeń donoszący na innych, skarżypyta’
- starościna** ‘przewodnicząca klasy’
- strażak** ‘narkoman’
- strażnik** ‘dyrektor szkoły’
- szef** 1. ‘dyrektor szkoły’, 2. ‘nauczyciel, zwłaszcza wychowawca klasy’,
3. ‘przewodniczący klasy’
- szefowa** 1. ‘wychowawczyni’, 2. ‘woźna szkolna’
- szeregowiec** ‘ocena niedostateczna, jedynka’
- szeryf** 1. ‘dyrektor szkolny’, 2. ‘ogólnie o nauczycielu, zwłaszcza o wychowawcy klasy’, 3. ‘przewodniczący klasy’, 4. ‘woźny szkolny’
- szkłarze** ‘policja’
- szpicel** 1. ‘ogólnie o nauczycielu’, 2. ‘policjant’
- szpieg** ‘policjant’
- szukmistrz** ‘woźny szkolny’
- szycha** ‘dyrektor szkoły’
- śmieciarz** ‘dyżurny klasowy’
- teacher** ‘nauczyciel’
- tirówka** 1. ‘sprzątaczką szkolna’, 2. ‘szatniarka szkolna’
- treser** ‘ogólnie o nauczycielu’
- wierszokleta** ‘narkoman’
- wódz** 1. ‘ogólnie o nauczycielu’, 2. ‘wychowawca klasy’, 3. ‘dyrektor szkoły’,
4. ‘przewodniczący samorządu szkolnego’
- ulan** 1. ‘człowiek mający krzywe nogi’, 2. ‘człowiek głupi, niesympatyczny’
- zakonnica** 1. ‘cichy i spokojny człowiek’, 2. *zakonnice* ‘uczennice szkoły tylko dla dziewcząt’
- zawodowiec** ‘człowiek pijący dużo alkoholu, alkoholik’
- zielarz** ‘osoba, która hoduje marihuanę’
- żandarm** ‘nauczyciel podczas sprawdzianu’